

DISTANȚA FAȚĂ DE PUTEREA ȘI INFLUENȚELE EXERCITATE ASUPRA DREPTULUI CONSTITUȚIONAL LA UN TRAI DECENT¹

Av. dr. George VLĂESCU

Abstract

Despite the huge advances of human civilization, the relationship between the human individual and the state has remained distant and strongly stigmatized by distrust and the abuse of power, issues which have brought modern democracies into the same centuries-old dilemmas: the human standard of living. Thus, at this beginning of the millennium, we observe that the human right to a decent life, a fundamental right guaranteed by the states, and above all, a true cultural, spiritual and material dimension of the human being, stubbornly attempts to try the democracies of the modern states through the distance of power, a true Gordian node of the quality of life.

Keywords: *decent living, the power gap, public power, political system, democracy, representativeness.*

Introducere

În esență, istoria civilizației umane nu fost una a democrației și nici a dreptului (echității), ci doar o istorie a puterii sau, în termeni psihologiei sociale, a *ecartului puterii*². O putere a imperiilor și a regatelor, a feudelor și a corporațiilor economice. Una cumplit de controlată, dirijată și centralizată, care bântuie și astăzi labirinturile

¹ Cu unele mici modificări de dată recentă, prezenta lucrare a fost publicată integral în limba engleză în materialul Conferinței internaționale „Supervizare în psihoterapie”, Ediția a II-a, 28-29 iunie 2019, Timișoara, pp.263-270, având titlul *THE "SURVIVAL" OF ROMAN LAW IN THE COMPARATIVE MODERN ORGANIZATIONAL STRUCTURES AND ITS IMPACT ON THE DECENCY OF LIVING*.

² *Ecartul puterii sau distanța față de putere se referă la inegalitățile de avere și de tratament autoritar. Mai exact, reprezintă acea dimensiune culturală care exprimă gradul de inegalitate dintre membrii unei societăți sub doua laturi: tratamentul aplicat de autorități omului de rând și modul de distribuire al resurselor economice. În acest sens, Hofstede Geert ș.a., *Culturi și organizații, Softul mental – Cooperarea interculturală și importanța ei pentru supraviețuire*, traducere din engleză de Mihaela Zografi, Ed. Humanitas București, 2012.*

condiției umane, confirmând întru totul aserțiunea lui Jung care spunea cândva că „*Omul poartă cu sine întreaga istorie, atât a sa, cât și a umanității*”³. O putere a segregățiilor, a inegalităților și a nesfârșitelor sarabande de inechități care au generat de-a lungul istoriei suficiente motive pentru a respinge astăzi autoritarismul statal și a înțelege celebrul aforism a lui Winston Churchill care spunea că „*Democrația este un sistem prost, dar este cel mai bun din câte există*”⁴.

Poate că remarca ludică a lui Churchill, care abordează democrația ca pe un remediu universal (fie și fără să distingă între formele regimului democratic), nu se ridică la înălțimea filozofică a celebrei interogații a lui Solomon care, întrebat ce regim politic ar fi cel mai bun, a răspuns: „*Pentru ce popor?*”⁵ Regele israelit sugerându-ne că ar fi o naivitate să credem că există o rețetă universală pentru toate culturile⁶ lumii. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem dificultatea ubicuă a omului de a imagina, în afara democrației, un alt regim politic capabil să înlăture sau să micșoreze ecartul puterii/distanța față de putere. Un obstacol multisecular, confirmat de psihologia socială⁷ ca temporizator al propășirii omului în deosebi în țările răsăritene ale Europei. De fapt, acesta este și unul dintre considerentele pentru care lumea politică încearcă să identifice astăzi acele formule care să asigure o bună corelație între îmbunătățirea calității traiului și micșorarea ecartului puterii. Iar sonorizarea *de jure* a unei asemenea necesități – numită astăzi *democrație participativă* – s-a făcut și prin vocea articolului 10 alineatul (3) din Tratatul de la Lisabona⁸, text potrivit căruia „*Orice cetățean are dreptul de a participa la viața democratică a Uniunii. Deciziile se iau în mod cât mai deschis și la un nivel cât mai apropiat posibil de cetățean*”. Tratatul stabilind și condiția ca statele membre (sau asociate) ale UE să-și asume responsabilitățile care decurg din cerințele pe care le revendică democrația la nivel legislativ, dar și civic.

Mai înainte de a analiza însă modalitatea în care ecartul puterii influențează dreptul constituțional la un trai decent, ne propunem să facem unele observații la adresa puterii politice. În primul rând, pentru a reliefa temeinicia argumentelor care astăzi ne motivează să pledăm pentru democrația participativă, respectiv pentru diminuarea pe cât posibil a democrației indirecte sau reprezentative

³ C. G. Jung, *Tipuri psihologice*. Ediția a șaptea revizuită. Traducere din germană de V. Niscov. Ed. Humanitas, 1937, p. 9.

⁴ L. Nica, cond. științific, prof. univ. dr. Alexandru Radu, *Democrația participativă, soluția celui de-al treilea val către we government*, Lucrare de disertație, 2015, p. 4, <https://tiptiktak.com/democraia-participativa-soluia-celui-de-al-treilea-val-catre-we-government.html>, accesat la 16.05.2019.

⁵ V., Volkoff, *Defectele Democrației, De ce sunt decât pe jumătate democrat*, Ed. Antet, 2002, p.17.

⁶ Termenul de *cultură* din prezenta lucrare are sensul folosit în antropologia socială, adică acela de ansamblu al tiparelor de gândire, simțire și acțiune ale unui grup.

⁷ Hofstede, Geert, *op. cit.*, p. 88.

⁸ Obligatoritatea democrației participative a fost instituită pentru prima dată (în completarea democrației reprezentative) prin articolul 10 alineatul (3) din Tratatul de la Lisabona, semnat la Lisabona, 13 decembrie 2007.

experimentată fără succes de către statele membre ale UE. O democrație (indirectă) care, așa cum se știe, a devenit un slogan discursiv și nefericit al claselor dominante și pe care, în urmă cu câteva secole, Rousseau o compara cu „călcaiul lui Ahile”⁹.

În alte cuvinte, studiul puterii ne ajută să înțelegem necesitatea implementării democrației participative, adică a unei democrații care să poată fi caracterizată prin unul dintre elementele specifice democrației directe (originale) și anume participația efectivă a societății civile la conducerea treburilor publice. Ceea ce, în opinia UE, este posibil prin implicarea omului simplu din spațiul cultural european în procesele decizionale ale forurilor de putere locală, instituțională și statală, adică în cadrul unui proces care, în opinia noastră, s-ar traduce printr-o micșorare și chiar o eliminare acolo unde este posibil a ecartului puterii¹⁰. Știut fiind faptul că poporul își cunoaște cel mai bine nevoile și afinitățile, iar delegarea puterii implică riscuri inimaginabile, fiindcă, așa cum bine spunea Sartori, „cel care își delegă puterea o poate și pierde”¹¹.

Dar pentru a înțelege și a accepta o asemenea teză este nevoie, pe de o parte, să conștientizăm necesitatea alinierii politicilor de stat față de valorile postbelice care au propulsat conceptul de democrație la vârful celor mai umaniste intenții juridice și, pe de altă parte să eliminăm cauzele care au condus la eșuarea democrației indirecte în deosebi în spațiile fostelor țări comuniste. Credem și noi că asemenea obiective ne îndreptățesc să începem cu *sistemul politic și puterea politică*, desigur din perspectiva ecartului puterii ca indicator esențial al reprezentativității și, nu în ultimul rând, al dreptul omului la un trai decent.

Modul în care ecartul puterii influențează dreptul constituțional la un trai decent. Aliniindu-ne actualelor tendințe europene, în prezenta lucrare vom aborda noțiunile de *sistem politic și putere politică* ca fiind subordonate acelei finalități socio-juridice care și-a câștigat reputația de drept fundamental și complex - dreptul omului la un *trai decent*. Un drept care, în accepțiunea legislațiilor internaționale¹² și naționale¹³, a documentelor și a literaturii de specialitate¹⁴, nu se rezumă doar la drepturile economice necesare unui trai rezonabil (venituri, pensii, salarii rezonabile etc.). Ci implică și o varietate de alte drepturi care converg către același scop. Și ne referim aici la toate acele drepturi menite să protejeze viața omului, sănătatea,

⁹ Rousseau, J.J., *Contractul social*. București: Ed. Științifică, 1957, p. 225.

¹⁰ Necesitatea micșorării ecartului puterii rezultă din experimentele lui Geert Hofstede. A se vedea G. Hofstede, *op. cit.*, p. 88.

¹¹ G. Sartori, *Teoria democrației reinterpretat*. Iași: Ed. Polirom, 1999, p.52.

¹² Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene etc.

¹³ Dreptul omului la un trai decent este prevăzut de Constituția României la art. 47.

¹⁴ B. Negru, I. Creanga, s.a., coord.de proiect: Klaus Sollfrank, *Constituția Republicii Moldova, Comentariu*, Ed. ARC, 2012, p.189.

demnitatea, cultura și libera dezvoltare a personalității umane, drepturi apte să-i permită omului accesul către progresele cele mai înalte ale științei și ale culturii sau, în termenii lui Maslow, să contribuie la autorealizarea/autoîmplinirea individului uman¹⁵.

Din acest punct de vedere, putem reține că, privită introspectiv, *politica*, concept fundamental și complex și, totodată, obiect de studiu al politologiei (cu implicații ineluctabile asupra psihicului uman și științelor sociale, asupra puterii de stat și, evident, asupra dreptului constituțional), și-a etalat concretețea sub multiple aspecte. Unul dintre ele fiind chiar *puterea*, mai exact, *puterea politică*, principala trăsătură a politicii, a cărei expresie i-a definit într-o manieră inconfundabilă vizibilitatea, fiindcă așa cum spunea Burdeau, „*Oamenii care comandă și oamenii care se supun, aceasta este, în nuditatea sa, scheletul ireductibil al vieții politice*”¹⁶. O putere obsedată naturalmente de dominație și control, în special prin politici autoritariste și coercitive exercitate de regulă în numele ordinii sociale sau al binelui comun. În realitate, contra liberei dezvoltări a personalității umane. Așa se și explică opoziția vehementă a statelor, de-a lungul secolelor, față de drepturile cele mai firești și naturale ale omului. Respectiv față de acele drepturi cunoscute, ulterior, ca drepturi fundamentale, drepturi pe care atât omul istoric, cât și omul modern sau postmodern le-au perceput exclusiv din unghiul confortului de trai. În plus, evoluția puterii politice în cadrul sistemului social global căruia îi aparține ne îndreptățește convingerea că noțiunea (de putere publică) nu s-a lăsat ușor de definit. Mai ales în condițiile în care a trebuit să îmbine caracterul represiv cu aparența binefacerii. Așadar, nu întâmplător gânditorii antici i-au atribuit sintagma de „*artă de a guverna oamenii*”¹⁷, chiar dacă o asemenea „*artă*” a fost adeseori pusă în slujba demagogiei și a propagandei ideologice pe căile specifice fiecărui model cultural în parte¹⁸. În plus, abordarea noțiunii de putere politică din unghiul traiului decent al omului nu poate face abstracție de modelul cultural de referință (local) și nici de caracteristicile de ansamblu ale *sistemului politic* din care face parte. Știut fiind că acesta din urmă și-a lăsat o amprentă categorică asupra noțiunii deturnându-i adeseori finalitatea. O finalitate a cărei naturalețe s-a păstrat în teorie (de pildă, Duguit o definea ca fiind „*activitatea pe care guvernării sunt obligați să o realizeze în interesul celor guvernați*”¹⁹) și care, puțin mai târziu, o regăsim juridicește în articolul 1 din Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului - *Libertate, egalitate, fraternitate*.

¹⁵ Abraham H. Maslow este unul dintre cei mai renumiți psihologi umaniști americani. Scrierile sale, în special, lucrarea *Motivație și personalitate*, reprezintă adevărate standarde de specialitate în lume. https://ro.wikipedia.org/wiki/Abraham_Maslow, accesata la 20.02.2018.

¹⁶ Ge. Burdeau, *Traite de Science politique*, Tome I, vol. I, R. Pichou et Durand-Arezias, 1980, p. 10.

¹⁷ K. R. Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, Vol.I, *Vraja lui Platon*, Ed. Humanitas, București, 2017, p. 50.

¹⁸ C. Rădulescu-Motru, *Puterea sufletească*. Iași: Ed. Moldova, 1995.

¹⁹ L. Duguit, *Revue de droit public et de la science politique en France*, Paris, 1907, p. 417.

Este limpede că, în cele din urmă, noțiunea de *sistem politic* nu putea ocoli gândirea juridică (mai ales la nivelul dreptului constituțional) și politologică, domenii care au consacrat-o ca subsistem al sistemului social global, al vieții umane în general, un angrenaj politico-terminologic în care s-au refugiat într-o oarecare măsură credințele, conceptele, relațiile sociale și instituționale. Dovadă fiind însăși preocuparea constituentului postbelic față de organizarea, funcționarea și conducerea societății, față de relațiile juridice de putere dintre guvernanți și guvernați. Iar Lapierre subliniază într-una din lucrările sale că noțiunea de sistem politic cuprinde „ansamblul proceselor de decizie care privesc totalitatea unei societăți globale”²⁰, conceptul tutelând astfel interesele și întregul mers al societății. Tot în circumscripția sferei de interes a sistemului politic amintim și opiniile cercetătorilor Gabriel Almond și James Coleman, care în dorința de a-i redimensiona obiectul de studiu într-o direcție cât mai funcțională și integratoare, au definit sistemul politic ca fiind „un sistem de interacțiuni prezente în toate societățile independente care îndeplinesc funcția de integrare și adaptare”²¹, dar și pe cercetătoarea Aneta Busuioc care spunea că „Activitățile indivizilor sunt de fapt și în mod esențial activitățile sistemelor sociale”²². Și, în sfârșit, nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că interesul practic al sistemului politic este revendicat de componentele sale structurale (relațiile politice, instituțiile politice, ideologia și concepțiile politice, dar și normele și comportamentul politic, comunicația politică și acțiunea politică). Îndeosebi de acele componente care prin funcțiile lor specifice pot genera un impact colosal asupra echilibrului puterilor în stat, asupra drepturilor fundamentale ale omului și, totodată, asupra standardului de trai și de civilizație al societății, ca sistem sau chiar ca organizații/entități culturale în cadrul sistemului. Din nefericire însă, toate aceste elemente, care în mod ideativ ar fi expresia conștiinței și a năzuințelor etnografice și sociale, se oglindesc de cele mai multe ori într-o manieră bicsnică în normele și mai ales în comportamentul politic, în comunicația și în acțiunea politică²³. Sigur că organizarea și normativizarea sistemului politic necesită norme juridice care, în principiu, să structureze și să ordoneze activitatea politică, dar și reguli fără conținut juridic ce reclamă un anumit comportament al actorilor politici în raport de anumite convingeri, interese și valori pe care aceștia le interiorizează sau le exprimă în viața politică. Așa se explică probabil și succesul tezei potrivit

²⁰ J.-W. Lapierre, *L'Analyse des systèmes politiques*. Paris: PUF, 1968, p.271.

²¹ G. Almond, J. S. Coleman, *The Politics of Developing Areas*. New Jersey: Princeton University Press, 1960, p. 7.

²² Busuioc, A., *Politicul și conducerea societății*. București: Ed. Științifică, 1973, p. 29.

²³ P. Salin, *Tirania fiscală*. Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2015, pp. 230-232, 282.

²⁴ P.H. Holbach, *Sistemul naturii rare despre legile lumii fizice și morale*. București: Ed. Științifică, 1957, p. 277.

căreia interesul politic, ca „*unic mobil al acțiunii și conduitei umane*”²⁴, ar fi în măsură să dea semnificație activității politice și comportamentului politic, iar acesta din urmă împreună cu acțiunea politică²⁵ să joace un rol vital în structurarea și continuitatea filozofiei statului, chestiuni netăgăduite de literatura juridică.²⁶

Însă, dacă admitem că toate asemenea norme sfârșesc prin a fi subsumate interesului politic, ne întrebăm ce rămâne de făcut atunci când un asemenea interes se desparte de interesul social, contrazicând tezele bine-intenționate mai sus enunțate și deturnând finalitatea democratică. Mai ales că astăzi nu reprezintă o noutate pentru nimeni contrastul dintre interesele politice și valorile democratice autentice, ca să nu mai vorbim de amenințarea securității și decenței traiului uman omului de rând.

Este adevărat că față de prima jumătate a secolului XX, când valorile de bază ale sistemelor democratice au avut un caracter destul de marginal pe agenda de lucru a statelor²⁷, în a doua jumătate a secolului trecut s-a produs o schimbare axiologică vizibilă, dar nu și suficientă. Adică, în favoarea unui regim *sui-generis*, neexperimentat – democrația. Dar nu una autentică, ci indirectă²⁸. Un regim despre care s-a spus că este apt să micșoreze inegalitățile sociale (ecartul puterii) și, deci, să eradicheze sărăcia și tratamentele inumane pe care regimurile politice și cele două conflagrații mondiale le-au adâncit în toate culturile lumii. Într-adevăr, într-o primă etapă, s-a făcut trecerea noțiunii de trai decent al omului în sfera drepturilor fundamentale, mai întâi la nivel internațional și, apoi, la nivelele legislațiilor statelor moderne. Un drept care a vizat inițial mai mult chestiuni de natură economică și de subzistență menite să remedieze neajunsurile cauzate de cele două conflagrații mondiale, încorporând, spre exemplu, dreptul la hrană, la îmbrăcăminte, la locuința, la sănătate etc. Iar, ulterior, documentele și instrumentele internaționale²⁹, alături de jurisprudență, îi vor extinde conținutul asupra tuturor drepturilor fundamentale și nefundamentale apte să contribuie la creșterea efectivă a calității vieții omului, precum dreptul la educație, la cultură, la o justiție echitabilă, la libera dezvoltare a personalității, la un mediu sănătos ș.a.m.d. De

²⁵ Este vorba despre acțiunea politică privită ca ansamblu de comportamente observabile ce prezintă relevanță politică și prin care se exteriorizează indivizii, grupurile sociale sau comunitatea/societatea.

²⁶ I. Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*. București: Ed. C.H.Beck, 2006, p. 235.

²⁷ Asigurarea dreptului omului la un trai decent a făcut pentru prima oară obiectul preocupărilor internaționale (și nu sub această denumire) în Declarația Universală a Drepturilor Omului (DUDO).

²⁸ Ne referim la democrația reprezentativă (indirectă), conform art.10 al Tratatului privind funcționarea UE care arată că „*Funcționarea Uniunii se întemeiază pe principiul democrației reprezentative*”.

²⁹ I. Deleanu, *op. cit.*, p. 235.

aceea, comparativ cu rigorile și inflexibilitățile ante- și interbelice care au disciplinat la scara istorică sistemele politice ale statelor, infuzia postbelică a gândirii umaniste în organismul viu al dreptului postmodernist (în special în materia așa-ziselor *drepturi și libertăți*) va oferi puterii publice o extraordinară dinamică declamativă și juridică. Asistăm practic la deplasarea accentului puterii. Dinspre drepturile statelor înspre drepturile omului, dinspre dreptul constituțional, ca drept al statelor, către un drept constituțional reformat, privit ca mijloc de garantare a drepturilor și libertăților cetățeanului, dinspre drepturile cetățeanului spre drepturile omului în general. Ne aflăm într-o efervescentă epocă a schimbărilor ideologice marcată de nașterea unui nou drept fundamental, democratic, de factură umanistă – *dreptul la un trai decent*. Drept a cărui realizare a fost asumată de către fiecare stat modern în parte și chiar de către comunitatea internațională, iar art. 22 din Declarația Universală a Drepturilor Omului a consacrat dreptul subiectiv al oricărei persoane de a pretinde statului și comunității internaționale ca, în funcție de posibilitățile lor concrete, să obțină „[...]realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale”. Așadar, vorbim despre drept subiectiv complex, care înglobează o multitudine de drepturi indivizibile, neierahizate și care nu îngăduie nici un fel de discriminări pe criterii de sex, rasă, naționalitate, religie, opinii etc., așa cum rezultă și din reglementările internaționale postbelice preluate, de regulă, în constituțiile statelor și națiunilor lumii. Cu toate acestea, complexitatea unui asemenea drept reclamă și regimuri politice capabile să-l pună în valoare, o adevărată *piatră filozofală* pentru sistemele juridice și politice ale Europei. Spunem aceasta deoarece în vederea identificării unui regim politic care să garanteze drepturile și libertățile omului și, implicit, creșterea nivelului de trai, decidenții au omis, inițial, versiunea democrației participative care, așa cum am arătat, se întemeiază pe participarea directă și continuă a poporului la actul de guvernare³⁰, considerând-o costisitoare și dificil de pus în aplicare, hazardându-se în schimb să experimenteze într-o premieră absolută și fără un studiu serios regimul democrației indirecte³¹, reprezentative și limitate³². Din nefericire pentru țările suspuse acestui experiment, democrația indirectă a înregistrat un eșec răsunător. Iar dovezile în această direcție

³⁰ Democrația direct este o formă originară a democrației, așa cum a fost experimentată în polis-urile Greciei antice, singura ce elimină distincțiile dintre conducători și conduși, dintre stat și societatea civilă, iar în opinia lui Tudor Draganu, democrația directă este cea în care „poporul exercită puterea publică el însuși, fără să recurgă la intermediul unui individ sau al unei grupări de indivizi”, T. Draganu, *Introducere în teoria și practica statului de drept*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1992, p. 5.

³¹ Poporul nu exercită puterea în mod direct, ci îi alege liber pe cei ce vor governa în numele său.

³² Democrația limitată presupune ca participarea poporului la guvernare e periodică și de scurtă durată.

sunt imbatabile: sporirea inegalităților sociale³³, a faptelor de corupție și, deosebit de grav, scăderea încrederii în guvernanți³⁴. Acesta este motivul esențial care ne aduce astăzi în fața interogației *de ce, totuși, democrația reprezentativă face ca, după momentul preluării puterii, decidentul politic să-l țină pe cetățean departe de decizia politică și, desigur, cum s-ar putea rezolva o asemenea problemă?* Tocmai pentru a putea oferi un răspuns sustenabil vom face o incursiune rezumativă asupra elementelor care au zdruncinat elementul de baza al democrației – încrederea dintre guvernanți și guvernați³⁵:

► Pornind de la anteenunțata teză a celebrului psiholog elvețian C.G. Jung, potrivit căruia omul este purtătorul propriei istorie, dar și a umanității³⁶, concluzie susținută de numeroși cercetători³⁷, un prim răspuns îl vom identifica chiar în procesul istoric de erodare a încrederii guvernanților în guvernanți³⁸. Fiindcă în întregul său demers pe acest pământ, omul în general și liderii politici, în special, au fost cu precădere înmânați de ideea înavușirii și a stăpânirii politice³⁹, iar J.-W. Lapierre, în celebra sa lucrare „*Eseu asupra fundamentului puterii politice*”⁴⁰ ne demonstrează existența unei reale interferențe a celor două puteri: politicul și economicul. Așadar, este de la sine înțeles că în fața experienței multiseclare a inegalităților sociale, a lăcomiei grobiene și a presiunii incisive exercitate de către elite⁴¹, discursul *binelui comun* și-a pierdut veridicitatea și odată cu acesta s-a erodat însăși resortul psihio-moral al omului, *încrederea*, în lipsa căreia nu se poate edifica nici un construct social.

³³ C. Pop, *Clase sociale în România. Metodologia inegalitatilor*, Ed. Presa Universitara Clujana, 2016. În acest sens, se poate vizualiza materialul și în formula electronică online, respectiv pe https://www.academia.edu/33645570/Clase_sociale_%C3%AEn_Rom%C3%A2nia._Metodologia_in_egalit%C4%83%C5%A3ilor, accesat la 20.05.2019.

³⁴ Transparency International, *Raport despre corupția globală și din Europa*. A se vedea, <https://www.printfriendly.com/p/g/dZZxJc>, accesat la 20.05.2019.

³⁵ E. Aramă, I. Jecev, *Legitimitatea - condiție obligatorie a menținerii puterii de stat*, Revista Națională de Drept, nr. 4/2013.

³⁶ C.G. Jung, *op.cit.*, p. 9.

³⁷ Rădulescu Motru, Sperantia, Rosanvallon etc.

³⁸ Rădulescu-Motru, C., *În vremurile noastre de anarhie. Scrisori către tineri*, Ed. Anima, 1992, pp. 12-13.

³⁹ Puterea politica, în sensul generic atribuit de Pointon (pe baza analizelor lui Weber), este acea relație care „... permite unui individ să modifice comportamentul altuia”. A se vedea, Poiton, J.P., *Le pouvoir et l'exercice du pouvoir*, în „*Introduction à la psychologie sociale*”. Paris: Librairie Larousse, 1973, p. 46.

⁴⁰ J.-W. Lapierre, *Essai sur le fondament du pouvoir politique*, Publications des Annales de la Faculté des lettres, Editions "Ophrys", Aix-en-Provence, 1968, p. 81.

⁴¹ F. Oppenheimer, *The State: Its History and Development Viewed Sociologically*, Vanguard Press, New York, 1914. Se poate vizualiza și pe http://fssp.uaic.ro/argumentum/numarul%208/Gheorghe-Ilie_FARTE_Argumentum_nr.8_2010.pdf, accesat la 20.06.2018.

► În al doilea rând, reținem o subminare a încrederii din perspectiva numărului și a lipsei de transparență a subiecților investiți să exercite puterea de stat, putere recunoscută ca formă oficială a puterii publice⁴². Astfel, reținem că în statele cu tendințe arhaice (țări cu distanță mare față de putere)⁴³ puterea s-a raportat la un singur lider sau la un grup restrâns, în timp ce în statele cu democrații consolidate (cu ecartul puterii mic)⁴⁴ la o multitudine de actori, raționament în baza căruia literatura germană a lansat în secolul trecut teza potrivit căreia puterea ar fi *unică*; idee care, așa cum bine știm, este astăzi îmbrățișată de mai toate doctrinele. Teoretic, așa par să stea lucrurile. Însă dacă evadăm pentru câteva momente din captivitatea seducătoarelor teorii doctrinare și a ideologiilor democrației indirecte a căror retorică s-a ostit să le demonstreze infailibilitatea, observăm că secolul XXI ne oferă nenumărate ocazii în care este dificil să spunem care sunt actorii reali ai puterii, cel puțin în comparație cu secolele trecute. Așadar, lipsa încrederii populației în asemenea condiții de anonimare este previzibilă.

► Și, în sfârșit, dacă adăugăm frustrărilor istorice marile hibe ale contemporaneității, respectiv problemele întreținute de sistemele de impozitare tot mai virale, de inegalitățile economice ostentative, adeseori generate de fenomene de corupție și de rapacitatea terifiantă a marilor corporații dispuse să facă orice pentru maximizarea câștigurilor și, nu în ultimul rând, lipsa unei legislații care să asigure distribuirea echitabilă a resurselor economice și responsabilizarea subiecților raportului stat-cetățean⁴⁵, realizăm că dimensiunea declamatoare a retoricii constituționale, a democrației și a protecției sociale, duce în derizoriu orice intenție de bine.

Concluzii

Față de interogația pe care o ridicată lucrarea, putem spune că praxisul decidenților politici care, din ignoranță sau deliberat, continuă să-i țină pe cetățeni departe de deciziile politice, își are reflexul causal în lipsa de respect față de ceea ce reprezintă democrația și libertățile omului. Astfel că remediul nu-l putem găsi decât în conștientizarea populației asupra dreptului constituțional al fiecărui om de a beneficia de mijloace juridice adecvate accederii la adoptarea deciziilor. Lucru dificil. Fiindcă implică, nu doar o permanentă responsabilizare a raportului

⁴² În literatură, s-a susținut adesea că puterea publică se ridică la rangul puterii de stat doar dacă îndeplinește condiția legitimității și validității.

⁴³ Hofstade, *op. cit.*, p. 88.

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ I. Iacub, *Responsabilitatea reciprocă a statului și persoanei ca principiu constituțional*. În: *Revista Academiei de Administrare Publică, Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului*, Chișinău, 2014, p. 158.

cetățean-stat/autorități/instituții publice, ci și îmbunătățirea actului educațional cel puțin din perspective civice și democratice.

Sigur că am fi tentați să spunem că această chestiune nu este nouă și că UE face de ceva timp demersuri prin politici de orientare a școlilor către educația civică, dar și prin legislație. Și, când vorbim de legislație, ne referim cu precădere la Tratatul de la Lisabona, care prin art.10 alineatul (3) a dat startul democrației participative. Din păcate, lucrurile nu stau chiar așa. Școlile sunt dirijate de același for spre valori comerciale (a se vedea cele opt competențe-cheie și criteriile de alocare a fondurilor economice), în timp ce dispoziția enunțiativă a tratatului anteenunțat nu a produs și nici nu poate genera efecte practice. În primul rând, din cauza conținutului ei de maximă generalitate și, totodată, ca urmare a inexistenței unor mecanisme juridice naționale care să ofere concretețe participării active a cetățenilor la procesul vieții democratice. Altminteri, nevoia adoptării unor asemenea mijloace legislative este deosebit de necesară, mai ales că textul citat urmărește o schimbare radicală a filozofiei relațiilor dintre guvernanți și guvernați, inclusiv a discursului administrativ și constituțional. Chestiuni în sprijinul cărora vine și psihologia modernă. A se vedea modelul experimental a lui Hofstade sau altele asemănătoare.⁴⁶ Prin urmare, legislatorii Uniunii și ai statelor membre nu ar avea de făcut decât să transpună în propriile opere legislative asemenea modele, desigur în vederea înlăturării sau diminuării inegalităților sociale/ecartului puterii, condiție *sine qua non* prosperității și avansării civilizației umane pe baze socio-juridice sănătoase.

Revenind la modelele oferite de psihologie, dorim să arătăm și faptul că ele nu exclud, ci dimpotrivă se armonizează cu criteriile teoriei motivaționale al lui Maslow. În sensul că orice ființa umană este îndreptățită să depășească, într-o ordine prestabilită (de jos în sus și fără omisiuni), toate treptele piramidale ierarhice, de așa manieră încât să-și găsească împlinirea la nivelul ultimei trepte, cea a *autorealizării*. Treaptă care concordă din punct de vedere juridic⁴⁷ cu satisfacerea maximală a exigențelor nivelelor de trai la care statele moderne s-au obligat, în special prin articolele 11-15 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale⁴⁸. Altminteri, nenumăratele atentate la securitatea alegerilor electorale și mai ales derapajele frecvente al decidenților politici în a-și exercita puterea în concordanță cu interesele cetățenilor vor deturna tot timpul scopul democrației⁴⁹, demonstrându-ne că nu am învățat nimic din atenționările lui Rousseau și Sartori.

⁴⁶ Spre exemplu, Handy, C., *Understanding Organizations*, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, England, 1985, pp.188-196.

⁴⁷ I. Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, București: Ed.Actami, 1995, p. 269.

⁴⁸ Articolele 11-15 ale Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale reglementează, pe de o parte, obligațiile asumate de către state iar, pe de altă parte, inserează o gamă variată de drepturi care intră în conținutul dreptului la un trai decent, inclusiv dreptul oricărei persoane „de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge”.

⁴⁹ Reprezentativitatea fiind formală, nu și de fond.

Apropiindu-ne de încheiere, vom sublinia faptul că, deși democrația are în principiu vocația de a esențializa caracterul social al puterii și de a respecta dreptul omului la un trai decent, totuși nu se poate spune același lucru despre democrația indirectă. Această „invenție” patetică a modernității nu doar că s-a dovedit ineficientă, ci dimpotrivă, a adâncit fără precedent la scară istorică prăpastia dintre săraci și bogați, periclitând însăși ființa statului de drept. Cu toate acestea, în mod inextricabil, democrația participativă (care se întrevede a fi singura alternativă constructivă) continuă să stagneze timp de peste un deceniu în antecamera legislatorilor europeni și naționali.

În pofida acestor circumstanțe politice descurajante, rămânem încredințați faptului că problematica raportului dintre ecartul puterii și dreptul la un trai decent - care se înfățișează de departe a fi unul dintre cele mai capricioase concepte juridico-democratice - va înceta să dea bătăi de cap doar în măsura în care psihologia socială și științele juridice vor realiza importanța unei asemenea „alianțe”.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Almond, G., Coleman, J. S., *The Politics of Developing Areas*. New Jersey: Princeton University Press, 1960.
- [2] Aramă, E., Jecev I., *Legitimitatea - condiție obligatorie a menținerii puterii de stat*, Revista Națională de Drept, nr. 4/2013.
- [3] Busuioc, A., *Politicul și conducerea societății*. București: Ed. Științifică, 1973.
- [4] Burdeau, Ge., *Traite de Science politique*, Tome I, vol. I, R. Pichou et Durand-Arezias, 1980.
- [5] Deleanu, I., *Instituții și proceduri constituționale*. București: Ed. C.H. Beck, 2006.
- [6] Draganu, T., *Introducere în teoria și practica statului de drept*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1992.
- [7] Duguit, L., *Revue de droit public et de la science politique en France*, Paris, 1907.
- [8] Handy, C., *Understanding Organizations*, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, England, 1985.
- [9] Hofstede Geert ș.a., *Culturi și organizații, Softul mental – Cooperarea interculturală și importanța ei pentru supraviețuire*, traducere din engleză de Mihaela Zografi, Ed. Humanitas București, 2012.
- [10] Holbach, P.H., *Sistemul naturii rare despre legile lumii fizice și morale*. București: Ed. Științifică, 1957.
- [11] Iacob, I., *Responsabilitatea reciprocă a statului și persoanei ca principiu constituțional*. În: *Revista Academiei de Administrare Publică, Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului*, Chișinău, 2014.

- [12] Jung, C. G., *Tipuri psihologice*. Ediția a șaptea revizuită. Traducere din germană de Niscov V. Ed. Humanitas, 1937.
- [13] Lapierre J.-W., *L'Analyse des systèmes politiques*. Paris: PUF, 1968.
- [14] Lapierre, J.-W., *Essai sur le fondement du pouvoir politique*, Publications des Annales de la Faculté des lettres, Editions "Ophrys", Aix-en-Provence, 1968.
- [15] Maslow, H., A., *Motivation and Personality*, New York: Harper & Row, 1954.
- [16] Muraru, I., *Drept constituțional și instituții politice*, București: Ed. Actami, 1995.
- [17] Negru, B., Creanga, I. s.a., coord. de proiect: Klaus Sollfrank, *Constituția Republicii Moldova, Comentariu*, Chișinău: Ed. ARC, 2012.
- [18] Nica, L., cond. științific prof. univ. dr. Alexandru Radu, *Democrația participativă, soluția celui de-al treilea val către we government*, Lucrare de disertație, 2015, <https://tiptiktak.com/democraia-participativa-soluia-celui-de-al-treilea-val-catre-we-government.html>, accesat la 16.05.2019.
- [19] Oppenheimer, F., *The State: Its History and Development Viewed Sociologically*, Vanguard Press, New York, 1914. Se poate vizualiza și pe http://fssp.uaic.ro/argumentum/numarul%208/Gheorghe-Ilie_FARTE_Argumentum_nr.8_2010.pdf, accesat la 20.06.2018.
- [20] Poiton, J. P., *Le pouvoir et l'exercice du pouvoir, în "Introduction à la psychologie sociale"*. Paris: Librairie Larousse, 1973.
- [21] Pop, C., *Clase sociale în România. Metodologia inegalitatilor*, Ed. Presa Universitară Clujana, 2016. În acest sens se poate vizualiza materialul și în formula electronică online, respectiv pe https://www.academia.edu/33645570/Clase_sociale_%C3%AEn_Rom%C3%A2nia._Metodologia_inegalit%C4%83%C5%A3ilor, accesat la 20.05.2019.
- [22] Popper, K. R., *Societatea deschisă și dușmanii ei*, Vol. I, *Vraja lui Platon*, Ed. Humanitas, București, 2017.
- [23] Rădulescu-Motru, C., *Puterea sufletească*. Iași: Ed. Moldova, 1995.
- [24] Rădulescu-Motru, C., *În vremurile noastre de anarhie. Scrisori către tineri*, Ed. Anima, 1992.
- [25] Rousseau, J.J., *Contractul social*. București, Ed. Științifică, 1957.
- [26] Salin, P., *Tirania fiscală*. Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2015.
- [27] Sartori, G., *Teoria democrației reinterpretată*. Iași: Ed. Polirom, 1999.
- [28] Transparency International, *Raport despre corupția globală și din Europa*. A se vedea, <https://www.printfriendly.com/p/g/dZZxJc>, accesat la 20.05.2019.
- [29] Volkoff, V., *Defectele Democrației, De ce sunt decât pe jumătate democrat*, Ed. Antet, 2002.